

**Hallituksen esityksen luonnos matkustamista
terrorismirikoksen tekemistä varten koskeviksi
lainsäädäntömuutoksiksi**

Lausuntotiivistelmä

Hallituksen esityksen luonnos matkustamista
terrorismirikoksen tekemistä varten koskeviksi
lainsäädäntömuutoksiksi

Lausuntotiivistelmä

ISSN 1798-7105 (verkkojulkaisu)

ISBN 978-952-259-504-1 (verkkojulkaisu)

Helsinki 2016

KUVAILEHTI

Julkaisija	Oikeusministeriö	Julkaisu-aika	4.5.2016
Tekijä(t)	Lainsäädäntöneuvos Janne Kanerva		
Julkaisun nimi	Hallituksen esityksen luonnos matkustamista terrorismirikoksen tekemistä varten koskeviksi lainsäädäntömuutoksiksi. Lausuntotiivistelmä		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Oikeusministeriön julkaisu 13/2016		
Julkaisun teema	Mietintöjä ja lausuntoja		
Tiivistelmä	<p>Oikeusministeriö pyysi 8.3.2016 päivätyllä lausuntopyynnöllä lausunnon hallituksen esityksen luonnoksesta matkustamista terrorismirikoksen tekemistä varten koskeviksi lainsäädäntömuutoksiksi. Luonnoksessa ehdotetaan mainitun rikoksen säätämistä rangaistavaksi ja sen rahoittamisen säätämistä rangaistavaksi terrorismin rahoittamisena. Lisäksi luonnoksessa ehdotetaan muutoksia salaisia tiedonhankintakeinoja ja salaisia pakkokeinoja koskeviin säännöksiin. Luonnoksen perustana ovat oikeusministeriössä laadittu arviomuistio ja sen lausuntopalaute.</p> <p>Lausunto pyydettiin 28 viranomaiselta, yhteisöltä ja henkilöltä. Pyydettyjä lausuntoja annettiin 16. Lisäksi neljä tahoa ilmoitti, etteivät ne lausu tai ettei niillä ole lausuttavaa asiassa.</p> <p>Lausuntopalaute oli pääosin myönteistä ja ehdotettuja muutoksia kannattavaa. Useiden lausunnonantajien mukaan luonnos on hyvin valmistelu. Lisäksi useat lausunnonantajat katsoivat, että niiden arviomuistiosta antama lausunto oli otettu huomioon luonnoksessa. Salaisia tiedonhankintakeinoja ja salaisia pakkokeinoja koskevista lainsäädännön muutosehdotuksista lausuneet pitivät ehdotuksia perusteltuina.</p> <p>Yksittäisissä lausunnoissa esiin nostettuja matkustamisrikosta koskevia kysymyksiä olivat esitetyn lainsäädännön soveltaminen aseellisessa selkkauksessa, matkustamisrikosta koskevien kansainvälisten asiakirjojen soveltamisalojen ja sääntelymallien erilaisuus, rikoksen tekijöiden piiri, matkustamisrikoksen yhteys pääririkokseen, matkustamisen tarkoituksena olevien rikosten piiri, matkustuskohteiden mahdollinen rajaaminen vain Euroopan unionin ulkopuolisiin valtioihin, rikoksen täyttymiskynnys ja siihen liittyen tarve säätää yritys rangaistavaksi, rangaistussäännöksen tarkkarajaisuus ja säännökseen liittyvät muut perustuslailliset kysymykset sekä riittävistä viranomaisresursseista huolehtiminen.</p>		
Asiasanat	terrorismirikos, salaiset tiedonhankintakeinot, salaiset pakkokeinot		
Asianumerot	OM 1/879/2015, OM023:00/2015		
	ISSN (verkkajulkaisu) 1798-7105	ISBN (verkkajulkaisu) 978-952-259-504-1	
	Sivumäärä 24	Kieli Suomi	URN-tunnus http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-504-1
Julkaisujen myynti/jakelu	www.oikeusministerio.fi		

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Justitieministeriet	Utgivningsdatum	4.5.2016
Författare	Lagstiftningsrådet Janne Kanerva		
Publikationens namn	Utkast till regeringsproposition med förslag till lagstiftningsändringar som gäller resor i syfte att begå ett terroristbrott. Sammandrag av utlåtanden		
Publikationsseriens namn och nummer	Justitieministeriets publikation 13/2016		
Publikationens tema	Betänkanden och utlåtanden		
Referat	<p>Justitieministeriet begärde den 8 mars 2016 utlåtanden om utkastet till regeringsproposition med förslag till lagstiftningsändringar som gäller resor i syfte att begå ett terroristbrott. I utkastet föreslås att det nämnda brottet ska kriminaliseras och att finansiering av det brottet ska kriminaliseras som finansiering av terrorism. I utkastet föreslås det också ändringar i bestämmelserna om hemliga metoder för inhämtande av information och hemliga tvångsmedel. Utkastet grundar sig på en av justitieministeriet sammanställd bedömningspromemoria och på de utlåtanden som inkommit om promemorian.</p> <p>Utlåtande begärdes av 28 myndigheter, samfund och personer. Utlåtanden inkom från 16 instanser. Dessutom meddelade fyra instanser, att de inte yttrar sig eller att de inte har något att yttra.</p> <p>Remissvaren var i huvudsak positiva och i regel understöddes de föreslagna ändringarna. Enligt flera remissinstanser hade utkastet beretts bra. Dessutom ansåg flera remissinstanser att deras utlåtande om bedömningspromemorian hade beaktats i utkastet. De som uttalade sig om förslagen till ändring av lagstiftningen om hemliga metoder för inhämtande av information och hemliga tvångsmedel ansåg att ändringarna var motiverade.</p> <p>I enskilda utlåtanden lyftes bl.a. följande frågor fram i anslutning till resebrott: tillämpningen av den föreslagna lagstiftningen i en väpnad konflikt, olikheterna i tillämpningsområdena och regleringsmodellerna i internationella dokument som gäller resebrott, kretsen av gärningsmän, resebrottets samband med huvudbrottet, kretsen av brott som utgör syftet för resan, eventuell avgränsning av resedestinationerna till enbart stater utanför Europeiska unionen, tröskel för fullbordat brott och i samband med det behovet att föreskriva att försök är straffbart, exakt avgränsning av straffbestämmelsen och övriga konstitutionella frågor i anslutning till bestämmelsen samt att se till att det finns tillräckliga myndighetsresurser.</p>		
Nyckelord	Terroristbrott, hemliga metoder för inhämtande av information, hemliga tvångsmedel		
Ärendenummer	JM 1/879/2015, JM023:00/2015		
	ISSN (webbpublikation) 1798-7105	ISBN (webbpublikation) 978-952-259-504-1	
	Sidantal 24	Språk Finska	URN http://urn.fi/URN:978-952-259-504-1
Beställningar/ distribution	www.oikeusministerio.fi		

SISÄLLYS

1	Johdanto.....	8
1.1	Aikaisempi valmisteluvaihe ja hallituksen esityksen luonnos	8
1.2	Pyydetyt ja saadut lausunnot	9
1.3	Lausuntojen keskeinen sisältö	10
2	Yleiset arviot.....	11
3	Ehdotuskohtaiset arviot	14
3.1	Terroristisessa tarkoituksessa tapahtuva matkustaminen	14
3.1.1	Matkustaminen terrorismirikoksen tekemistä varten.....	14
3.1.2	Terrorismin rahoittaminen.....	17
3.2	Salaiset pakkokeinot ja salaiset tiedonhankintakeinot.....	18
4	Suhde perustuslakiin	21
5	Resurssit	22

1 Johdanto

1.1 Aikaisempi valmisteluvaihe ja hallituksen esityksen luonnos

Oikeusministeriössä julkaistiin 22.5.2015 arviomuistio, jossa arvioidaan YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselman 2178(2014) (jäljempänä ”pätöslauselma”) ja Euroopan neuvoston terrorismin ennaltaehkäisyä koskevan yleis-sopimuksen (SopS 48–49/2008) lisäpöytäkirjan (jäljempänä ”lisäpöytäkirja”) vaikutuksia rikoslainsäädäntöön. Mainituissa kansainvälisissä asiakirjoissa veloitetaan kriminalisoimaan matkustaminen ulkomaille terroristisessa tarkoituksessa sekä sellaisen matkustamisen rahoittaminen ja edistäminen. Arviomuistiossa ehdotettiin, että rikoslain (39/1889) 34 a lukuun lisättävässä uudessa 5 b §:ssä säädetään rangaistavaksi matkustaminen terrorismirikoksen tekemistä varten ja että luvun 5 §:n 2 momenttia täydennetään niin, että sellaisen matkustamisen rahoittaminen tulee rangaistavaksi terrorismin rahoittamisena.

Arviomuistio oli lausuntokierroksella, jonka lausunnoista julkaistiin 15.10.2015 lausuntotiivistelmä (mietintöjä ja lausuntoja 51/2015). Sen jälkeen oikeusministeriössä valmisteltiin virkatyönä päätöslauselmaan perustuva hallituksen esityksen luonnos laeiksi rikoslain 34 a luvun muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Myös hallituksen esityksen luonnoksessa ehdotetaan terrorismirikosten tekemistä varten tapahtuvan matkustamisen säättämistä rangaistavaksi kuitenkin aikaisemmasta ehdotuksesta sillä tavalla poiketen, että tekijänä tulisi kysymykseen myös Suomen kansalaiseen rinnastettava henkilö. Mainitusta rikoksesta rangaistaisiin Suomen kansalaista tai häneen rikoslain 1 luvun 6 §:n 3 momentin nojalla rinnastettavaa henkilöä taikka Suomen alueelta matkustavaa henkilöä, joka matkustaa sellaiseen valtioon, jonka kansalainen hän ei ole tai jossa hän ei pysyvästi asu, tehdäkseen siellä muun rikoslain 34 a luvussa rangaistavaksi säädetyn terrorismirikoksen. Matkustamisrikoksesta ei erikseen rangaistaisi, jos tekijä kohdevaltiossa tekee terrorismirikoksen. Rikoksesta tuomittaisiin sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta. Myös yritys olisi rangaistava.

Hallituksen esityksen luonnoksessa ehdotetaan arviomuistion mukaista täydennystä terrorismin rahoittamista koskeviin säännöksiin. Arviomuistion tapaan luonnoksessa katsotaan, että matkustamisen edistämistä koskeva kriminalisointivelvoite ei edellytä lainsäädäntömuutoksia.

Arviomuistiosta poiketen hallituksen esityksen luonnoksessa ehdotetaan, että poliisilain (872/2011) 5 luvun mukaisten salaisten tiedonhankintakeinojen ja pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun mukaisten salaisten tiedonhankintakeinojen käyttöalaa laajennetaan myös muihin kuin rikoksen rangaistusasteikosta seuraaviin keinoihin niissä tilanteissa, joissa teon vakavuus edellyttää vankeusrangaistusta. Tämä edellytys ei kuitenkaan koskisi televalvontaa.

1.2 Pyydetty ja saadut lausunnot

Hallituksen esityksen luonnoksesta pyydettiin lausunnot 28 viranomaiselta, yhteisöltä ja henkilöltä. Lausuntoja saatiin 16 taholta. Eduskunnan oikeusasiamies, valtioneuvoston oikeuskansleri, Helsingin poliisilaitos ja Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry ilmoittivat, etteivät ne lausu tai ettei niillä ole lausuttavaa asiassa. Lausunto pyydettiin seuraavilta tahoilta (tähdellä (*) merkityt antoivat lausunnon):

- * Ulkoasiainministeriö
- * Sisäministeriö (poliisiosasto ja rajavartio-osasto)
- * Liikenne- ja viestintäministeriö

Eduskunnan oikeusasiamies
Valtioneuvoston oikeuskansleri

- * Valtakunnansyyttäjänvirasto
- * Poliisihallitus
- * Keskusrikospoliisi
- Rajavartiolaitoksen esikunta
- * Tulli
- * Suojelupoliisi

- * Vaasan hovioikeus
- Etelä-Karjalan kärjäoikeus
- * Vantaan kärjäoikeus
- Länsi-Suomen syyttäjänvirasto
- Helsingin poliisilaitos

- * Suomen tuomariliitto ry
- * Suomen Asianajajaliitto
- * Suomen Lakimiesliitto ry
- Suomen Syyttäjäyhdistys ry
- Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry
- * Amnesty International – Suomen osasto ry
- Suomen Punainen Risti
- Ihmisoikeusliitto ry

Professori Kimmo Nuotio
Apulaisprofessori Sakari Melander

- * Professori Pekka Viljanen
- * Professori Martin Scheinin

1.3 Lausuntojen keskeinen sisältö

Lausuntopalaute oli pääosin myönteistä ja ehdotettuja muutoksia kannattavaa. Useiden lausunnonantajien mukaan luonnos on hyvin valmistelu. Lisäksi useat lausunnonantajat katsoivat, että niiden arviomuistiosta antama lausunto oli otettu huomioon luonnoksessa. Salaisia tiedonhankintakeinoja ja salaisia pakkokeinoja koskevista lainsäädännön muutosehdotuksista lausuneet pitivät ehdotuksia perusteltuina.

Yksittäisissä lausunnoissa esiin nostettuja matkustamisrikosta koskevia kysymyksiä olivat esitetyn lainsäädännön soveltaminen aseellisessa selkkauksessa (Amnesty International – Suomen osasto ry), matkustamisrikosta koskevien kansainvälisten asiakirjojen soveltamisalojen ja sääntelymallien erilaisuus (professori Martin Scheinin), rikoksen tekijöiden piiri (Suomen tuomariliitto ry ja professori Pekka Viljanen), matkustamisrikoksen yhteys päärikokseen (Amnesty International - Suomen osasto ry), matkustamisen tarkoituksena olevien rikosten piiri (professori Scheinin), matkustuskohteiden mahdollinen rajaaminen vain Euroopan unionin ulkopuolisiin valtioihin (Suomen Asianajajaliitto ja professori Scheinin), rikoksen täyttymiskynnys ja siihen liittyen tarve säätää yritys rangaistavaksi (Vaasan hovioikeus), rangaistussäännöksen tarkkarajaisuus ja säännökseen liittyvät muut perustuslailliset kysymykset (Amnesty International – Suomen osasto ry) sekä riittävästä viranomaisresursseista huolehtiminen (Suomen tuomariliitto ry).

2 Yleiset arviot

Ulkoasiainministeriön lausunnon mukaan luonnos on selkeä ja perusteellinen. Ehdotuksessa on tarkoituksenmukaisella tavalla yhteen sovitettu päätöslauselman kriminalisointivelvoitteiden päämäärät ja Suomen rikoslainsäädännön käytön yleiset edellytykset sekä kriminalisointiperiaatteet. Ulkoasiainministeriö pitää hyvänä, että ehdotuksen yleisperustelujen alussa nostetaan esiin päätöslauselman johdantokappale, jossa kiinnitetään huomiota kansainvälisen oikeuden velvoitteisiin, erityisesti ihmisoikeuksia sekä pakolais- ja humanitääristä oikeutta koskeviin. Ulkoasiainministeriö pitää myös hyvänä, että hallituksen esityksen laadinnassa on pidetty mielessä myös lisäpöytäkirja, joka Suomen on tarkoitus allekirjoittaa lähiaikoina.

Sisäministeriön poliisi-osasto toteaa launnossaan, että luonnos hallituksen esitykseksi on erittäin hyvin valmisteltu ja selkeä esitys. Siinä on tarkasteltu ja pohdittu perusteellisesti kriminalisointivelvoitteiden vaikutuksia rikoslainsäädäntöön ja arvioitu ehdotusta tekojen ennaltaehkäisyyn, näyttömahdollisuuksien ja valvonnan kannalta. Sisäministeriön arviomuistiosta antamassa launnossa esittämät huomiot on otettu hallituksen esityksessä huomioon. Poliisiosasto pitää tärkeänä, että Suomi panee mahdollisimman nopeasti täytäntöön päätöslauselman edellyttämät kriminalisointivelvoitteet. Suomesta on matkustanut konfliktialueille suhteessa suuri määrä henkilöitä. Poliisiosaston näkemyksen mukaan kriminalisoinneilla on ennalta estävää vaikutusta.

Sisäministeriön rajavartio-osasto toteaa launnossaan, että sen asian aikaisemman valmistelun yhteydessä esittämät näkemykset ovat tulleet hyvin huomioituiksi eikä sillä ole oman toimialansa osalta huomautettavaa launnolla olevasta esityksestä.

Liikenne- ja viestintäministeriö pitää esityksen tavoitteita kannatettavina.

Valtakunnansyyttäjänviraston launnossa todetaan kannatettavan esitystä kaikilta osin.

Poliisihallitus pitää luonnosta hallituksen esitykseksi hyvin valmisteltuna. Tekstissä on huomioitu laajasti Poliisihallituksen arviomuistiosta toimittamat huomiot. Luonnoksessa ehdotettujen uusien tekojen rangaistavaksi säätäminen olisi tärkeä osa ns. vierastaistelijailmiötä vastaan tehtävää työtä. Terrorismin torjunnan toimintaympäristö on myös Suomessa muuttunut parin viimeisen vuoden aikana. Terrorismin uhkan arvioinnin haasteellisuuteen ovat vaikuttaneet myös Suomeen turvapaikanhakijoiden joukossa saapuneet yksittäiset henkilöt. Viime vuosien aikana Suomessa esitutkinnassa olleet terrorismirikokset ovat useassa tapauksessa liittyneet konfliktialueisiin, minkä vuoksi Poliisihallitus pitää tärkeänä, että matkustaminen ulkomaille terrorismitarkoituksessa ja tällaisen matkustamisen rahoittaminen tulisivat rangaistaviksi ehdotuksen mukaisesti. Kriminalisoinneilla voisi olla myös ennalta estävää vaikutusta henkilöiden matkustamiseen terrorismitarkoituksessa ulkomaille.

Keskusrikospoliisin mukaan luonnos hallituksen esitykseksi on huolellisesti valmisteltu ja kokonaisuudessaan kannatettava. Terrorismirikosten tutkintaintressi on erityisen korkea sekä yleisesti rikostyyppiin kohdistuvien uhkien että rikosten toteutuessa niistä mahdollisesti aiheutuvien monisyisten yhteiskunnalle aiheutuvien haittojen kannalta. Kohdassa 2.3 (konfliktialueille matkustamista ja terrorismirikoksia koskeva tilanne Suomessa) käsitelty tilannekuva on ajantasainen. Keskusrikospoliisin lausunnon mukaan nykyolosuhteissa on vähintään varsin todennäköistä, että Suomessa radikalisoituneet henkilöt myös jatkossa matkustavat kriisialueille. Yhteiskunnan kokonaisedun kannalta viranomaistoimet on tarkoituksenmukaisinta kohdentaa terrorismirikosten osalta ennalta estämiseen ja erityisesti salaiset tiedonhankintakeinot tukevat tätä tavoitetta.

Tulli toteaa, että terrorismin rahoittamisen osalta asialla ei ole merkittävää vaikutusta Tullin toimintaan, muutoinkaan ehdotukset eivät suoranaisesti koske Tullia. Tulli voi PTR -lain mukaisessa yhteistyössä osallistua näidenkin rikosten estämis-, paljastamis- ja selvittämistoimiin.

Suojelupoliisi pitää hallituksen esitystä hyvin valmisteltuna.

Vaasan hovioikeuden lausunnon mukaan luonnos on huomattavan seikka-peräinen, ehdotettujen lakien säätämistä on punnittu huolellisesti.

Vantaan käräjäoikeuden lausunnon mukaan lakiehdotuksen tuottama muutos rikoslain 34 a lukuun aiheuttaa oletettavasti verrattain vähän tosiasiallisia vaikutuksia tuomioistuimen toimintaan. Tästä syystä käräjäoikeudella ei ole luonnoksen osalta erityistä lausuttavaa.

Suomen tuomariliitto ry toteaa, että luonnoksessa on liiton arviomuistiosta antamassa lausunnossa esittämän mukaisesti otettu tarkasteltavaksi kysymys Suomesta nykyisin terrorismirikoksen tekemisen tarkoituksessa tapahtuvasta toiseen valtioon matkustamisesta. Luonnoksessa on myös arviomuistiota kattavammin käsitelty ehdotettujen rikoslain 34 a luvun säännösten suhdetta Suomen perustuslakiin. Luonnoksessa on niin ikään liiton lausunnossaan esittämän mukaisesti ehdotettu muutoksia salaisia pakkokeinoja koskevaan pakkokeinolain 10 lukuun sekä vastaavasti myös poliisin salaisia tiedonhankintakeinoja kokevaan poliisilain 5 lukuun.

Suomen Asianajajaliiton mukaan hallituksen esityksessä on varsin monipuolisesti selvitetty uuden lainsäädännön tarve ja sen vaikutukset sekä kansainvälisten sopimusten aiheuttamien velvoitteiden että muun lainsäädännön kannalta. Uusien säännösten soveltamiselle tulee olemaan käytännössä omat haasteensa ja niiden merkitys terrorismirikoksia ennakoestävinä korostuneet. Toisaalta on tärkeää, ettei rikoslain säännöksiä tulkita laaventavasti ja siksi matkustamisesta terrorismirikoksen tekemistä varten on syytä säätää oma pykälä.

Suomen Lakimiesliitto ry toteaa lausunnossaan, että se on aiemmin kommentoinut arviomuistiota. Annetut kommentit on huomioitu asianmukaisesti luonnoksessa hallituksen esitykseksi. Lakimiesliitolla ei ole huomautettavaa esityksestä.

Amnesty International - Suomen osasto ry:n lausunnossa todetaan, että päätöslauselmassa on vakavia puutteita, jotka voivat johtaa ihmisoikeuksien rajoittamiseen mielivaltaisesti, suhteettomasti ja syrjivästi sekä ristiriitoihin voimassaolevan kansainvälisen humanitäärisen oikeuden ja kansainvälisen rikosoikeuden kanssa. Luonnoksessa esitetyillä muutoksilla on vaikutuksia ihmisoikeuksiin. Oikeusministeriön luonnos ei riittävän tarkasti määrittele esitetyn lainsäädännön soveltamista aseellisessa selkkauksessa. Käytännössä esitetty lainsäädäntö voi heikentää humanitäärisen oikeuden asemissa selkkauksessa siltä osin kuin sitä sovellettaisiin sellaisiin tekoihin, jotka kuuluvat kansainvälisen humanitäärisen oikeuden alaisuuteen. Valtioiden tulisi priorisoida kansainvälisten rikosten (joukkotuhonta, rikos ihmisyyttä vastaan, sotarikos) tutkintaa.

Professori Martin Scheinin pitää hallituksen esityksen luonnosta hyvin valmisteluna lausunnossaan muuten esittämiensä reunaehtojen pohjalta ja viittaa arviomuistiosta antamaansa lausuntoon. Lainsäädäntöhankkeen mahdolliset ongelmakohdat liittyvät sen suhteeseen turvallisuusneuvoston päätöslauselmaan, Euroopan neuvostossa laadittuun lisäpöytäkirjaan ja vielä työn alla olevaan Euroopan unionin direktiiviin. Yhteisestä tavoitteesta huolimatta niissä ovat soveltamisalat ja sääntelymallit varsin erilaiset. Nyt valmistettava lakimuutos, jos se ehditään toteuttaa, saatetaan joutua ottamaan uudelleen arvioitavaksi, jos Suomi liittyy Euroopan neuvoston lisäpöytäkirjaan tai kun työn alla oleva direktiivi astuu voimaan.

3 Ehdotuskohtaiset arviot

3.1 Terroristisessa tarkoituksessa tapahtuva matkustaminen

3.1.1 Matkustaminen terrorismirikoksen tekemistä varten

Hallituksen esityksen luonnoksessa ehdotetaan, että rikoslain 34 a lukuun lisätään uusi 5 b §:

Matkustaminen terrorismirikoksen tekemistä varten

Suomen kansalainen tai häneen 1 luvun 6 §:n 3 momentin nojalla rinnastettava henkilö taikka Suomen alueelta matkustava henkilö, joka matkustaa sellaiseen valtioon, jonka kansalainen hän ei ole tai jossa hän ei pysyvästi asu, tehdäkseen siellä 1–4, 4 a–4 c, 5 tai 5 a §:ssä tarkoitetun rikoksen, on tuomittava, jollei teko ole jonkin mainitun pykälän mukaan rangaistava, *matkustamisesta terrorismirikoksen tekemistä varten* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

Sisäministeriön poliisiosaston mukaan ehdotetut säännökset ovat tarkkarajaisia ja täsmällisiä. Esityksen perusteluissa on myös kiinnitetty erityistä huomiota yksityiskohtaisiin perusteluihin. Poliisiosasto kiinnittää huomiota siihen, että uusien kriminalisointien myötä myös passilain säännökset passin antamis- ja peruuttamisedellytyksistä (15 ja 21 §) tulevat sovellettavaksi, mikä voisi näkyä myös esityksen perusteluissa.

Valtakunnansyyttäjänvirasto toteaa lausunnossaan, että laajennus, jonka mukaan tekijöinä tulevat kysymykseen Suomen kansalaisten lisäksi Suomen kansalaiseen rikoslain 1 luvun 6 §:n 3 momentin nojalla rinnastettavat henkilöt, on kannatettava. Se sulkee pois sen mahdollisuuden, että Suomessa pysyvästi asuvat henkilöt voisivat välttyä rikosvastuulta aloittamalla terroristisessa tarkoituksessa tehtävän matkansa sellaisesta maasta, jossa teko olisi kriminalisoimaton.

Valtakunnansyyttäjänviraston lausunnon mukaan ratkaisu, jonka mukaan matkustamisrikoksen tarkoituksena ovat kaikki rikoslain 34 a luvussa rangaistavaksi säädetyt rikokset, on näytön esittämisen kannalta selkeä ja kriminaalipoliittisesti perusteltu. Matkustamisrikoksen säätäminen kansainväliseksi rikokseksi on johdonmukainen ja kannatettava.

Poliisihallituksen mukaan luonnoksessa hallituksen esitykseksi on perusteltu yksityiskohtaisesti uuden rangaistussäännöksen lisäämisen tarpeellisuutta. Terrorismirikollisuus on luonteeltaan vakavaa ja rajat ylittävää rikollisuutta, minkä vuoksi jäsenvaltioiden lainsäädäntöjen tulisi olla mahdollisimman yhdenmukaiset, jotta ei muodostu suojapaikkoja maihin, joiden lainsäädännössä on puutteita. Perusteluteksteissä on kiinnitetty huomiota yksityiskohtaisiin perusteluihin, mikä on lain soveltajan kannalta hyvä asia. Poliisihallitus pitää ehdotettua rangaistusasteikkoa johdonmukaisena suhteessa nykyisiin rikoslain 34 a luvun eri terrorismirikosten rangaistusasteikoihin.

Keskusrikospoliisin lausunnon mukaan terrorismirikosten ennalta estämisen tarkoituksessa on tärkeää, että matkustamisrikoksen yritys säädetään rangaistavaksi. Yrityksen alkupistettä on kuvattu hallituksen esityksessä systemaattisesti yritysopin vakiintuneiden periaatteiden näkökulmasta ja paalutettu se esimerkkien avulla kestäväällä tavalla.

Keskusrikospoliisin lausunnossa valittua tahallisuusmallia (tarkoitustahallisuus) pidetään perusteltuna ja systemaattisena rikoslain 34 a luvun muun säännösten kanssa. Tarkoitustahallisuuden systematiikka on osin haasteellinen yritysopin näkökulmasta, kun yrityskynnyksen ylittyminen edellyttää konkreettista vaaraa rikoksen täyttymisen suhteen. Tästä seuraava mahdollinen, mutta todennäköisesti kapeaksi muodostuva ongelma jäänee oikeuskäytännön ratkaistavaksi. Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan sekä matkustamisrikoksen että terroristisen matkustamisen rahoittamisen tunnusmerkistöt ovat rangaistusasteikkoineen perusteltuja.

Suojelupoliisin mukaan esityksessä on tarkasteltu perustellusti uuden matkustamisrikoksen tekemistä varten koskevan rangaistussäännöksen lisäämistä rikoslain 34 a lukuun.

Vaasan hovioikeus toteaa, että Ruotsin rangaistussäännöksen mukaan täytettyyn matkustamisrikokseen voidaan syyllistyä jo matkan alkaessa, minkä vuoksi yritystä ei ole säädetty erikseen rangaistavaksi. Hovioikeus esittää harkittavaksi, että Suomessa seurattaisiin tältä osin Ruotsin esimerkkiä.

Suomen tuomariliitto ry toteaa matkustamisen tarkoituksena olevien rikosten osalta, että luonnoksessa lausutulla tavalla pitää paikkansa, että rikoslain 34 a luvun 3, 4, 4 c, 5 ja 5 a §:ssä rangaistaviksi säädetty teot eivät ole lähtökohtaisesti vähemmän merkityksellisiä kuin 2, 4 a ja 4 b §:ssä rangaistaviksi säädetty teot suhteessa siihen, millä tavoin ne edistävät 1 §:ssä tarkoitettujen rikosten tekemistä, vaikka konkreettisissa tilanteissa voi olla tapauskohtaisia eroja. Lisäksi näistä ensiksi mainituista terrorismirikoksista ehkä jopa luonnoksessa lausutulla tavalla useimmat ovat rangaistusasteikkojensa perusteella yleisesti arvioituina myös vakavampia rikoksia. Vaikeudet matkustamisrikoksen näyttämässä tulevat joka tapauksessa olemaan suuria. Näihin seikkoihin nähden voidaan varmasti perustellusti päätyä kriminalisoimiseen luonnoksessa esitetyn mukaisten päärिकosten piirien pohjalta.

Suomen tuomariliitto ry:n lausunnossa katsotaan, että mikäli tekijäpiiri määritellään rikoslain 1 luvun 6 §:n 3 momentin mukaisesti, mahdollisena tekijänä voi tulla kysymykseen myös henkilö, jonka liittymä Suomeen on varsin heikko. Tällaisten henkilöiden matkustaminen tai sen yrittäminen olisi joka tapauksessa rangaistavaa Suomen alueelta tapahtuvana. Lisäksi tekijäpiirin rajaaminen niin, että siihen vaikuttaa henkilön asema oikeudenkäynnin alkaessa, on ongelmallista rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta. Suomen tuomariliitto ry:n lausunnon mukaan matkustamisrikoksen kohdemaan osalta ongelmallisia vaikuttaisivat olevan esimerkiksi kaksoiskansalaisuustilanteet.

Suomen tuomariliitto ry pitää lähtökohtaisesti hyväksyttävänä luonnoksessa omaksuttua kantaa, että matkustamisrikos täyttyisi matkustajan saapuessa matkustamisen kohteena olevaan valtioon. Rangaistuksen tuomitsematta jättämiseen voitaneen päätyä rikoslain 6 luvun 12 §:n (erityisesti sen 4 kohdan) nojalla tilanteissa, joissa henkilö kohdemaahan saapuessaan vapaaehtoisesti luopuu terrorismirikoksen tekemisestä. Suomen tuomariliitto ry pitää niin ikään hyväksyttävänä luonnoksessa omaksuttua kantaa, että teko on edennyt yritysvaiheeseen vasta matkan alkaessa. Samoin hyväksyttävänä pidetään luonnoksessa esitettyä siitä, että matkustamisrikoksen tulisi kuulua rikoslain 1 luvun 7 §:n 3 momentin nojalla kansainvälisiksi rikoksiksi luettaviin rikoksiin muiden terrorismirikosten tavoin. Samoin pidetään hyväksyttävänä luonnoksessa esitettyä matkustamisrikoksen rangaistustasoon liittyvää pohdintaa ja sen lopputulosta.

Suomen Asianajajaliiton mukaan rikoslain 34 a luvun 5 b § on hieman kattavampi kuin mihin kansainväliset sopimukset olisivat velvoittaneet. Direktiiviehdotuksen 9 artiklan osalta oltaneen päätymässä siihen, että kriminalisointi koskisi matkustamista EU:n ulkopuolelle, minkä rajauksen tekemisestä tässäkin herää kysymys. Säännöksen soveltamisen yhteydessä tulee olemaan tärkeää, että kynnys tahallisuutta edellyttävän säännöksen soveltamiselle pysyy riittävän korkeana ja että on näyttöä matkustamisesta nimenomaan terrorismirikoksen tekemistä varten. Ihmis- ja perusoikeusnäkökohdat sekä rikosoikeudelliset peruseriaatteen tulee ottaa säännöstä sovellettaessa huomioon. Teon rangaistusasteikko on oikealla tasolla. Yrityksen rangaistavuus on perusteltua sillä, että teon katsotaan täyttyvän vasta, kun henkilö on saapunut maahan, jossa hänen olisi tarkoitus tehdä terrorismirikos. Säännöksen soveltaminen tulee varsin marginaalisesti ja harvoin kysymykseen.

Amnesty International - Suomen osasto ry toteaa, että ehdotettu muutos vaikuttaisi yksilön liikkumisen vapauteen. Laillisuusperiaate edellyttää tarkennuksia ehdotettuun 5 b §:ään. Matkustamisteolla tulisi olla lähempi yhteys itse päätekoon eli terrorismirikokseen. Lisäksi siitä tulisi tarkemmin ilmetä tahallisuus paitsi matkustaa, myös tahallisuus joko tehdä pääteko tai myötävaikuttaa päätekoon olennaisella tavalla. Lisäksi on oltava todellinen ja ennakoitavissa oleva riski, että pääteko toteutetaan. Syyttäjällä on todistustaakka osoittaa rikoksen toteutuneen.

Professori Pekka Viljanen toteaa kannattavansa laajennusta koskien sitä, että kriminalisointi kattaisi myös Suomessa pysyvästi asuvat henkilöt. Sen sijaan epätyydyttävänä hän pitää sitä, että ulkopuolelle jäävät kotimaahansa palaavat henkilöt. Esitysluonnoksessa käsitelty direktiiviehdotus puoltaa kriminalisoinnin laajennusta heihin ja lain uudelta muuttamistarpeelta voidaan välttyä direktiivin tultua hyväksytyksi. Tätä ei estäisi Suomen perustuslain 9 §:n 3 momentti Suomen kansalaisen oikeudesta palata maahan. Professori Viljanen kiinnittää tältä myös osin huomiota sotatoimialueilta Suomeen palaaviin henkilöihin.

Professori Viljanen toteaa, että oman ongelmansa muodostaa kysymys matkustamisrikoksen täyttymisestä. On perusteltua katsoa esitysluonnoksessa todetuin tavoin, että rikos täyttyy matkustajan saapuessa maahan, jossa terrorismirikos on tarkoitus tehdä, mutta rajanveto-ongelmilta ei voida silti täysin välttyä. Yritysvaihe alkaa matkan alkaessa. Esimerkiksi matkalipun tilaamista, maksamista eikä haltuun saamista voi vielä pitää yrityksenä. Rikoksen yritys on Viljasen mukaan alkanut esimerkiksi tapauksessa, jossa henkilö lähtee asunnostaan kävellen kohti bussipysäkkiä noustakseen bussiin, jolla hän pääsisi lentokentälle. Jo matkan ensimmäinen vaihe olisi siis rikoksen yritystä.

Esitysluonnoksessa esitetyin perustein professori Viljanen on siinä esitetyllä kannalla, jonka mukaan matkustamisrikoksen tarkoituksena voi olla minkä tahansa muun rikoslain 34 a luvussa rangaistavaksi säädetyn terrorismirikoksen tekeminen. Yrityksen kriminalisoimisen periaatteelliselle ”outoudelle” ei ole syytä antaa liian suurta painoa. Matkustamisen yritys minkä tahansa muun terrorismirikoksen tekemistarkoituksessa on moitittava teko, eikä sen kriminalisoiminen rajoita ihmisten liikkumis- ja toimintavapautta tavalla, jota ei voitaisi pitää hyväksyttävänä. Viljanen kiinnittää huomiota myös siihen, että päätöslauselma edellyttää yrityksen kriminalisoimista.

Professori Martin Scheinin viittaa aikaisemmassa lausunnossaan esittämänsä ehdotukseen, joka kattaisi vain sellaiset kansainvälisen terrorismin muodot, joihin turvallisuusneuvoston päätöslauselman voidaan suppeasti tulkita katsoa viittaavan. Scheinin ehdottaa vielä harkittavaksi, tulisiko matkustaminen terrorismirikoksen tekemistä varten kriminalisoida luonnoksen tapaan yleisesti, riippumatta kohdevaltiosta, vai tulisiko säännös rajata koskemaan matkustamista muihin kuin EU- tai Schengen-valtioihin. Tässä yksittäisessä kysymyksessä on syytä seurata tarkkaan Euroopan parlamentin ja EU:n neuvoston keskusteluja.

3.1.2 Terrorismin rahoittaminen

Hallituksen esityksen luonnoksessa ehdotetaan rikoslain 34 a luvun 5 §:n 2 momenttia muutettavaksi niin, että siihen lisätään viittaus uuteen 5 b §:ään. Tämä tarkoittaisi sitä, että terrorismirikoksen tekemistä varten tapahtuvan matkustamisen rahoittaminen momentissa kuvatulla tavalla tulisi rangaistavaksi terrorismin rahoittamisena:

Terrorismin rahoittaminen

Terrorismin rahoittamisesta tuomitaan myös se, joka suoraan tai välillisesti antaa tai kerää varoja rahoittaakseen tai tietoisena siitä, että niillä rahoitetaan 1–4, 4 a–4 c tai 5 b §:ssä tarkoitettua rikosta.

Sisäministeriön poliisiosaston mukaan ehdotetut säännökset ovat tarkkarajaisia ja täsmällisiä. Esityksen perusteluissa on myös kiinnitetty erityistä huomiota yksityiskohtaisiin perusteluihin.

Poliisihallitus toteaa, että uuden matkustamisrikosta koskevan rangaistussäännöksen lisäämisen yhteydessä on perusteltua täydentää esitetyn mukaisesti terrorismin rahoittamista koskevaa rangaistussäännöstä.

Suojelupoliisin mukaan voimassa olevan terrorismin rahoittamista koskevan rangaistussäännöksen muuttamista voidaan pitää perusteltuna.

Suomen tuomariliitto ry pitää hyväksyttävänä luonnoksessa esitettyä terrorismin rahoittamisen tunnusmerkistön laajentamista koskemaan myös matkustamisrikoksen rahoittamista ja tuon laajennuksen toteuttamistapaa.

Professori Pekka Viljasen mukaan rikoslain 34 luvun uuden 5 b §:n säätämisen seurauksena olisi johdonmukaista muuttaa luvun 5 §:n 2 momenttia ehdotetulla tavalla.

3.2 Salaiset pakkokeinot ja salaiset tiedonhankintakeinot

Hallituksen esityksen luonnoksessa ehdotetaan pakkokeinolain 10 luvun 3, 14 ja 16 §:ää muutettavaksi niin, että telekuuntelua, peiteltyä tiedonhankintaa ja teknistä kuuntelua saadaan käyttää terrorismirikoksen tekemistä varten tapahtuvan matkustamisen selvittämisessä sillä lisäedellytyksellä, että teon vakavuus edellyttäisi vankeusrangaistus. Nämä muutokset tarkoittaisivat sitä, matkustaminen terrorismirikoksen tekemistä varten tulisi myös telekuuntelun sijasta tapahtuvan tietojen hankkimisen, peitetoiminnan, kotirauhan suojaamaan paikkaan ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen kohdistuvan teknisen katselun, henkilön teknisen seurannan ja teknisen laitetarkkailun perusterikokseksi. Pakkokeinolain 10 luvun 6 §:ää ehdotetaan muutettavaksi niin, että matkustaminen terrorismirikoksen tekemistä varten tulee televalvonnan perusterikokseksi ilman mainittua lisäedellytystä.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan poliisilain 5 luvun 3 §:ää muutettavaksi niin, että sen luvun mukaisia salaisia tiedonhankintakeinoja voidaan käyttää myös terrorismirikoksen tekemistä varten tapahtuvan matkustamisen paljastamiseksi, jos teon vakavuus edellyttäisi vankeusrangaistusta. Samalla lisäedellytyksellä voitaisiin käyttää telekuuntelua, peiteltyä tiedonhankintaa ja teknistä kuuntelua mainitun rikoksen estämiseksi. Tätä koskevat muutokset tehtäisiin poliisilain 5 luvun 5, 15 ja 17 §:ään. Rikoksen estämiseksi tapahtuvaa televalvontaa koskevaan luvun 8 §:ään tehtäisiin vastaava muutos kuin ehdotetaan tehtäväksi pakkokeinolain 10 luvun 6 §:ään.

Sisäministeriön poliisiosaston mukaan uusien kriminalisointien osalta haasteita tuo tekojen paljastuminen ja matkustamistarkoituksen toteennäyttäminen. Jotta kriminalisoinnit toimivat käytännössä, poliisiosasto pitää tärkeänä ehdotettuja muutoksia pakkokeinolain salaisia pakkokeinoja ja poliisilain salaisia tiedonhankintakeinoja koskeviin säännöksiin.

Liikenne- ja viestintäministeriö haluaa erityisesti kiinnittää huomiota siihen, että ehdotetun kriminalisoinnin myötä viranomaisen saisi tietyin edellytyksin oikeuden käyttää poliisi- ja pakkokeinolain mukaisia salaisia tiedonhankintakeinoja ja salaisia pakkokeinoja matkustamisrikoksen ja sen rangaistavan yrityksen rikoksen estämiseen ja selvittämiseen. Tämä parantaisi liikenne- ja viestintäministeriön näkemyksen mukaan merkittävästi viranomaisten mahdollisuuksia hankkia kohdennetusti ja oikeasuhtaisesti tietoa ulkomaille terrorismirikosten tekemistä varten lähtevistä henkilöistä. Liikenne- ja viestintäministeriö toteaa perusteluissa viitattujen tiedustelulakien valmistelun osalta siihen, että ehdotettu rikoslain 34 a luvun muuttaminen on hyvin linjassa ministeriön siinä yhteydessä esittämien näkemysten kanssa.

Poliisihallitus toteaa todistusaineiston keräämisen terrorismirikoksista olevan varsin haastavaa. Puhuttaessa ns. ylitörkeistä rikoksista on ensiarvoista myös tiedonhankinnan kohteena olevan oikeusturvan kannalta, että poliisilla on riittävät tiedot käytössään ennen mahdollisen esitutkinnan käynnistämistä. Matkustamisen todellisen motiivin selvittäminen on vaikeaa. On tärkeää, että salaiset pakko- ja tiedonhankintakeinot olisivat käytettävissä uuden terrorismirikoksen estämisessä, paljastamisessa ja selvittämisessä. Poliisihallitus kannattaa pakkokeinolain 10 lukuun ja poliisilain 5 lukuun ehdotettuja täydennyksiä.

Keskusrikospoliisin lausunnon mukaan esityksessä on huomioitu tarvittavin osin ja riittävässä laajuudessa poliisilain salaisten tiedonhankintakeinojen ja pakkokeinolain salaisten pakkokeinojen käyttömahdollisuus esitettävien uusien terrorismirikosten ennalta estämisessä, paljastamisessa ja selvittämisessä.

Tullilla ei ole salaisia pakkokeinoja ja tiedonhankintakeinoja koskevien muutosten suhteen huomautettavaa.

Suojelupoliisin lausunnossa todetaan, että sen tehtävän kannalta merkittävien salaisten pakko- ja tiedonhankintakeinojen osalta esitettyä pidetään niin ikään perusteltuna ja riittävänä. Suojelupoliisi pitää esitettyjä poliisilain 5 luvun ja pakkokeinolain 10 luvun täydennyksiä perusteltuina, vaikkakaan ei aiemmin arviomuistiosta lausumansa mukaisesti suojelupoliisin tiedonhankinnan kannalta välttämättöminä.

Suomen tuomariliitto ry pitää luonnoksessa esitettyjä muutoksia perusteltuina, vaikkakin pakkokeinon käytön edellytysten liittämistä telekuuntelun, peiteltyä tiedonhankinnan ja teknisen kuuntelun rangaistusseuraamusta koskevaan arvioon voidaan pitää jossakin määrin kyseenalaisena. Kun vastaava

sääntelytekniikka on jo muutoinkin omaksuttu kyseisiä pakkokeinoja koskevissa säännöksissä eräiden muiden terrorismirikosten kohdalla, ei sen käyttämiseen matkustamisrikoksen kohdallakaan voine olla estettä. Samoin huomautuksin pidetään poliisilakiin ehdotettuja muutoksia perusteltuina.

Suomen Asianajajaliiton mukaan ongelmia säännösten käytännön soveltamisessa aiheuttaa se, että teon vakavuuden harkinta tutkinnan alkuvaiheessa on suurpiirteistä. Teko poikkeaa vakavuusasteeltaan muista teoista, joista epäiltyihin voi kohdistaa salaisia pakkokeinoja. Toisaalta säännösten ennakoestävyys ja matkustusrikoksen valmistelutekoryyppisyys sekä terrorismirikosten vakavuus puoltavat viranomaisten riittävää tietojensaantia. Huomiota on tosiasiallisesti kiinnitettävä lain soveltamisessa suhteellisuusperiaatteeseen, jonka ääri rajoja salaisten pakkokeinojen ja salaisten tiedonhankintakeinojen kohdistaminen matkustusrikoksesta epäiltyyn hipoo.

4 Suhde perustuslakiin ja perusoikeuksiin

Suomen tuomariliitto ry toteaa arviomuistiosta antamaansa lausuntoon viitaten, että kriminalisointivelvoitteiden täyttämässä on otettava lähtökohtina huomioon perustuslain 9 §:n 2 ja 3 momentti maasta lähtemisen oikeudesta ja kansalaisen oikeudesta saapua maahan. Välttämättömien rajoitusten tulee olla säännelty laissa riittävän täsmällisesti, lisäksi niiden tulee olla hyväksyttäviä ja oikeasuhtaisia. Lähtökohtana kriminalisointeja ja perusoikeusrajoituksia yleisemminkin harkittaessa on, että ne tulee rajata niin suppeiksi kuin mahdollista. Suomen tuomariliitto ry yhtyy luonnoksessa esitettyyn näkemykseen, että aikanaan hallituksen esityksestä on syytä hankkia perustuslakivaliokunnan lausunto.

Amnesty International – Suomen osasto ry toteaa, että luonnoksessa esitetyt muutokset vaikuttaisivat esimerkiksi oikeuteen henkilökohtaiseen vapauteen, liikkumisen vapauteen, oikeuteen lähteä kotimaastaan ja palata sinne, yksityisyyden suojaan ja syrjinnän kieltoon. Ihmisoikeussopimusten mukaan edellä mainittuja oikeuksia ja vapauksia voidaan rajoittaa ainoastaan selkeällä ja ymmärrettävällä lailla. Rajoituksia voidaan säätää vain, jos ne ovat välttämättömiä ja suhteellisia ja jos rajoituksilla tavoitellaan oikeutettua päämäärää. Rajoitukset eivät saa puuttua oikeuden tai vapauden keskeiseen sisältöön eikä niitä saa soveltaa syrjivällä tai mielivaltaisella tavalla.

Amnesty International - Suomen osasto ry toteaa, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artikla ja kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen 15 artikla edellyttävät laillisuusperiaatteen noudattamista. Lailla ei saa antaa rajoittamatonta harkintavalttaa viranomaisille. Kriminalisoinnin yhteydessä laillisuusperiaate edellyttää, että lain on luokiteltava ja kuvailtava teot tarkasti ja yksiselitteisesti siten, että rangaistava käytös on tarkasti määritetty.

5 Resurssit

Suomen tuomariliitto ry:n lausunnon mukaan terrorismirikosten ja niihin läheisesti liittyvien rikosten selvittäminen ja käsittelyminen vaativat runsaasti aikaa ja voimavaroja. Rikosten tutkinnan ja käsittelyn riittävästä resursseista on huolehdittava. Muutoin on vaarana, etteivät yksilöiden kansainvälisissä sopimuksissa ja perustuslaissa turvatut oikeudet eivätkä Suomen valtion kansainväliset velvoitteet tosiasiallisesti toteudu.

OIKEUSMINISTERIÖ JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7105
ISBN 978-952-259-504-1 (PDF)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.oikeusministerio.fi